Štátna ochrana prírody SR
Lazovná 10
974 01 Banská Bystrica
Tel.: +421 -(0)48- 415 50 27
Fax: +421 -(0)48- 415 38 66
natura2000@sopsr.sk

Ministerstvo životného prostredia SR
Námestie Ľudovíta Štúra 1
812 35 Bratislava
Tel.: +421-(0)2-5956 1111
Fax: +421-(0)2-5956 2222
info@enviro.gov.sk
www.lifeenv.gov.sk

Ďalšie informácie
European Union Natura 2000 Network (Birds & Habitats Directives)
www.europa.eu.int/comm/environment/nature
European Centre for Nature Conservation (ECNC)
www.ecnc.nl
Environmentálne fondy EÚ
www.euroenviro.sk
Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja
www.build.gov.sk
Ministerstvo pôdohospodárstva
www.mpsr.sk
Štrukturálne fondy pre Slovensko
www.strukturalnefondy.sk
Virtuálny sprievodca fondami EÚ
www.eufondy.org
Central European, Adriatic, Danubian, South-Eastern European Space (CADSES)
www.cadses.net

Autori textov: D. Baláž, E. Medveďová, J. Schulze, B. Hachmoeller, A. Cvachová, M. Kubandová, P. Polák, E. Viestová, M. Janák
Autori fotografií: © Archív SCHKO Poniklie, ID. Baláž, ID. P. Jakubčo, ID. E. Németh, © P. Polák, © J. Smatanová, ISR. Trnka, ID. P. Urban, ID. D. Valachovič
Grafická úprava: © A. Baláďová, © H. Netz
Realizované s podporou projektu PHARE Twinning „Implementácia smernice o biotopoch a smernice o vtákoch na Slovensku" 2003-2005
Vydala Štátna ochrana prírody SR, 2005

Phare

Financované z prostriedkov PHARE

KONTAKTNÉ ADRESY
Regionálne informačné strediská NATURA 2000

Správa CHKO Biele Karpaty
Trenčianska ul. 31, 914 41 Nemšová
Stránkové dni: pondelok 11:00 - 17:00

Správa CHKO Cerová vrchovina
Železničná ul. 31, 979 01 Rimavská Sobota
Stránkové dni: pondelok 13:00 - 17:00

Správa CHKO Dunajské luhy
Korzo Bélu Bartóka 789/3, 929 01 Dunajská Streda
Stránkové dni: streda 13:00 - 17:00

Správa CHKO Horná Orava
Bernolákova ul. 408, 029 01 Námestovo
Stránkové dni: streda 14:00 - 18:00

Správa CHKO Kysuce
U Tomáš č. 1511, 022 01 Čadca
Stránkové dni: pondelok 7:00 - 15:00
utorok 7:00 - 15:00 štvrtok 7:00 - 15:00
streda 7:00 - 15:00 piatok 7:00 - 15:00

Správa CHKO Latorica
ul. M. R. Štefánika 208, 075 01 Trebišov
Stránkové dni: pondelok 9:00 - 17:30

Správa CHKO Malé Karpaty, pracovisko Modra
Štúrova 115, 900 01 Modra
Stránkové dni: štvrtok 14:00 - 18:00

Správa CHKO Malé Karpaty
Paštrná ul. 84, 917 01 Trnava
Stránkové dni: streda 14:00 - 18:00

Správa CHKO Ponitrie
Samova ul. 3, 949 01 Nitra
Stránkové dni: streda 9:00 - 18:00

Správa CHKO Poľana
ul. J. M. Hurbana 20, 960 01 Zvolen
Stránkové dni: pondelok 13:00 - 17:00

Správa CHKO Strážovské vrchy
Orlové 189, 017 01 Považská Bystrica
Stránkové dni: pondelok 9:00 - 15:00

Správa CHKO Vihorlat
ul. Fraňa Kráľa 1, 071 01 Michalovce
Stránkové dni: streda 12:00 - 18:00

Správa CHKO Východné Karpaty
Lipová ul. 19, 066 01 Humenné
Stránkové dni: štvrtok 14:00 - 18:00

Správa CHKO Záhorie
Vajanského ul. 17, 901 01 Malacky
Stránkové dni: pondelok 9:30 - 12:00
streda 14:00 - 18:00

Správa CHKO Štiavnické vrchy
Radničné námestie 18, 969 01 Banská Štiavnica
Stránkové dni: streda 9:00 - 14:00; 14:00 – 17:00*

Správa NP Malá Fatra
Hrnčiarska ul. 197, 013 03 Varín
Stránkové dni: pondelok 13:00 - 17:00
streda 9:00 - 14:00

Správa NP Muránska planina
ul. Janka Kráľa 12, 050 01 Revúca
Stránkové dni: streda 8:00 - 18:00

Správa NP Nízke Tatry
Zelená 5, 974 01 Banská Bystrica
Stránkové dni: pondelok 8:30 - 12:30

Správa NP Poloniny
Mierová 193, 067 61 Stakčín
Stránkové dni: pondelok 9:00 - 11:00, 13:00 - 16:00

Správa NP Slovenský kras
Biely kaštieľ č. 188, 049 51 Brzotín
Stránkové dni: streda 9:00 - 16:00

Správa NP Slovenský raj
Letecká ul.3, 052 01 Spišská N. Ves
Stránkové dni: pondelok 12:00 - 16:00

Správa NP Veľká Fatra
Čachovský rad č. 7, 038 61 Vrútky
Stránkové dni: pondelok 12:00 - 16:00

Správa Pieninského národného parku
059 06 Červený Kláštor
Stránkové dni: štvrtok 8:00 - 11:00, 13:00 - 15:00

Správa Tatranského národného parku
Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš
Stránkové dni: streda 13:00 - 17:00

ŠOP SR - RSOPaK Bratislava
Hanulova 5/d, 840 02 Bratislava
Stránkové dni: utorok 13:00 - 17:00

ŠOP SR - RSOPaK Prešov
Hlavná 93, 080 01 Prešov
Stránkové dni: streda 13:00 - 17:00

* po telefonickom dohovore

NATURA 2000 - EURÓPSKA SÚSTAVA CHRÁNENÝCH ÚZEMÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Slovensko – klenot Európy

Slovensko oplýva na malom priestore mimoriadne bohatou biologickou rôznorodosťou. Dôvodom je poloha Slovenska na styku Karpát - pohoria s mimoriadne pestrou a členitou geologickou stavbou a Panónskej nížiny a zaťaľ stále relatívne vysokej podiel len málo narušenej prírody. Až 40 % plochy pokrývajú lesy, približne jedna šestina lúky a pasienky, cenné sú zachované zvyšky mokradí, rašelinísk či slanísk. Druhová bohatosť Slovenska sa prejavuje aj vo výskyte viac než 3 500 vyšších rastlinných druhov, či približne 3 500 druhov motýlov alebo 341 druhov vtákov. Sme jednou z mála krajín Európy, kde sa ešte nachádzajú prirodzené biotopy s výskytom veľkých šeliem medveďa, vlka a rysa.

Napriek tomu sa aj na Slovensku rozloha prirodzených biotopov i počty rastlinných a živočíšnych druhov neustále zmenšujú. V červených zozmamoch je v súčasnosti zaradených 163 druhov stavovcov a 903 druhov vyšších rastlín, čo predstavuje takmer jednu tretinu celkového stavu. Náš vstup do EÚ prinášа obrovský nárast investícií do priemyselnej výroby, rozvoja cestovného ruchu a intenzifikácie poľnohospodárskej výroby, čím sa aktuálne výrazne zvyšuje tlak na dosiaľ zachovanú časť prírody.

NATURA 2000 – súvislá európska sústava chránených území

Vstupom do Európskej únie 1. mája 2004 sa Slovenská republika zaradila do spoločenstva štátov, ktoré je postavené na základoch spoločnej vnútornej aj zahraničnej politiky. Spoločné pravidlá a normy sú záväzné rovnako pre všetky členské štáty EÚ a sú nadradené ich jednotlivým národným zákonom. Európska únia tak vystupuje voči ostatnému svetu ako jeden celok.

V oblasti ochrany prírody sú platné dve právne normy EÚ:
- smernica Rady č. 79/409/EHS o ochrane voľne žijúcich vtákov (**smernica o vtákoch**),
- smernica Rady č. 92/43/EHS o ochrane biotopov[1] , voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín (**smernica o biotopoch**).

Cieľom smernice je udržanie alebo zlepšenie priaznivého stavu vzácnych a ohrozených druhov rastlín a živočíchov a prirodzených typov biotopov a tým zachovanie biodiverzity na území štátov EÚ. Hlavným prostriedkom je vytvorenie **súvislej sústavy chránených území NATURA 2000**, v rámci ktorej sa uplatňujú vhodné spôsoby hospodárenia v prospech zachovania týchto biotopov a druhov.

NATURA 2000 je základný pilier politiky ochrany prírody EÚ. Sústava NATURA 2000 zaberá približne 18% územia bývalej EÚ 15.

NATURA 2000 je tvorená dvoma typmi území:
1. Na základe smernice o vtákoch sa vyhlasujú tzv. **chránené vtáčie územia** (angl. special protection area, skr. SPA) na ochranu druhov vtákov uvedených v prílohách smernice o vtákoch.
2. Na základe smernice o biotopoch sa navrhujú územia na ochranu biotopov a druhov rastlín a živočíchov uvedených v prílohách smernice, ktoré nazývame **územia európskeho významu** (angl. site of Community importance, skr. SCI). Súčasťou sústavy NATURA 2000 sa stávajú, až keď ich členský štát EÚ vyhlási prostredníctvom štatutárneho, administratívneho alebo zmluvného aktu (angl. special area of conservation, skr. SAC). Na Slovensku budú tieto územia postupne vyhlasované v niekoľkej z existujúcich kategórií chránených území.

Smernice ako právne normy stanovujú ciele len na všeobecnej úrovni a je už ponechané na jednotlivých krajinách, akým konkrétnym spôsobom dané záväzky naplnia. V rôznych krajinách môže byť uplatnenie smerníc rôzne. K zosúladeniu právneho poriadku SR so smernicou o vtákoch a smernicou o biotopoch došlo prijatím nového zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a vyhlášky č. 24/2003, ktorou sa zákon vykonáva.

Na Slovensku v súčasnosti existuje 9 národných parkov, 14 chránených krajinných oblastí a sústava tzv. maloplošných chránených území (chránené areály, prírodné rezervácie, prírodné pamiatky). Prekryv navrhnutej sústavy NATURA 2000 so súčasnými chránenými územiami je 68 %. Táto rozloha zároveň predstavuje 5-4 % celkovej navrhnutej sústavy NATURA 2000, ktorá zaberá 29 % územia Slovenska.

Územia sústavy NATURA 2000 sa vyčleňujú v rámci **biogeografických regiónov**. V rámci EÚ je vyšpecifikovaných 9 biogeografických regiónov: alpský, atlantický, kontinentálny, boreálny, čiernomorský, makaronézsky, panónsky, stepný a stredomorský; na území Slovenska zasahujú 2: alpský a panónsky.

Každá členská krajina pripravuje vlastný návrh území na ich zaradenie do sústavy NATURA 2000. Konečný výber uskutočňuje Európska komisia na základe predložených návrhov. Je stanovené, že výber území prebieha na základe vedeckých kritérií a podkladov. Kritériá výberu sú v základoch určené Európskou komisiou. Vedecké podklady predstavujú aktuálne poznatky o rozšírení a stave jednotlivých biotopov, rastlinných a živočíšnych druhov. Vyčlenené územia sú zosumarizované v **Národnom zozname navrhovaných chránených vtáčích území** a **Národnom zozname navrhovaných území európskeho významu,** ktoré schvaľuje vláda. Od momentu schválenia zoznamov sa územia v nich zaradené považujú za chránené územia.

Priebeh vyhlasovania území ďalej pokračuje cez predložené zoznamov Európskej komisii, ktorá pripomienkuje výber vtáčích území a uskutočňuje výber území európskeho významu. Pred samotným vyhlásením jednotlivých území prebiehajú rokovania s vlastníkmi a užívateľmi pozemkov o spôsobe využívania územia. Územia sú nakoniec vyhlásené prostredníctvom vyhlášok, v ktorých sú stanovené podmienky v prospech udržania alebo zlepšenia priaznivého stavu prítomných biotopov a druhov európskeho významu.

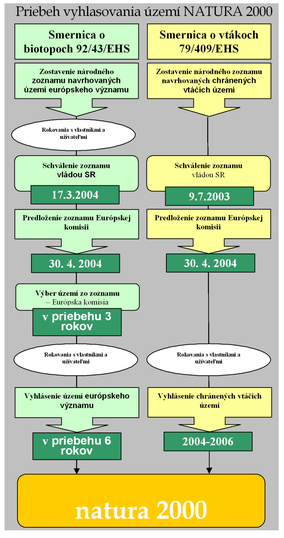

[1] Biotop je miesto prirodzeného výskytu určitého druhu rastliny či živočícha alebo ich spoločenstiev. Biotopom je napríklad bukový les, slatinná lúka, horský vodný tok, ale aj jaskyňa či skalné bralo.

Preto práve vtáky majú také významočné postavenie vo forme samostatnej európskej smernice? Vtáky sú v rámci živočíšnej ríše špecifickou skupinou. V porovnaní s inými skupinami živočíchov sú pre nás akoby viac viditeľné, čo je dané ako počtom vtáčích druhov, tak aj ich spôsobom života (spev, schopnosť letu). Obývajú všetky kontinenty vrátane Antarktídy a cez presah hranic pri ich ďalekých migráciách predstavuje ochrana vtáctva najrozsiahlejšiu formu celosvetovej ochrany biodiverzity.

Na Slovensku sa vyskytuje 341 voľne žijúcich druhov vtákov. 81 z nich patrí medzi druhy vzácne z európskeho hľadiska, pre ktoré sa vyhlasujú chránené územia. Medzi nimi sú lesné druhy (tetrov hluchoň *Tetrao urogallus*, bocian čierny *Ciconia nigra*), mnohé druhy vodných vtákov (husi, volavky) alebo vtákov poľných kultúr (drop fúzatý *Otis tarda*, chrapkáč poľný *Crex crex*).

Pre zabezpečenie priaznivého stavu vybraných zraniteľných druhov vtáctva vyhlasuje Slovenská republika v rámci sústavy NATURA 2000 **chránené vtáčie územia**.

Štátna ochrany prírody SR (ŠOP SR) v spolupráci so Spoločnosťou na ochranu vtáctva na Slovensku (SOVS) pripravila zoznam navrhovaných chránených vtáčích území (vedecký návrh). Zoznam obsahoval 45 území s celkovou rozlohou cca 1 390 000 ha. Po uplatnení pripomienok zainteresovaných štátnych organizácií, bol vedecký návrh zúžený o 7 území. Výsledný zoznam obsahuje **38 území** s rozlohou cca 1 236 000 ha, čo predstavuje 25% rozlohy Slovenskej republiky, pričom prekrytie navrhovaných území s existujúcimi chránenými územiami je 55,15%.

Zoznam bol schválený vládou SR 9. júla 2003 a odoslaný Európskej komisii do Bruselu.

Chránené vtáčie územia predstavujú novú kategóriu chránených území na Slovensku. Na rozdiel od zavedeného systému územnej ochrany prostredníctvom stupňov ochrany, v ktorých sú stanovené všeobecné rozsahy obmedzení podľa jednotlivých stupňov, vo vtáčich územiach chránených vtákov platí najnižší 1. stupeň ochrany so základnými obmedzeniami platnými na celom území Slovenska. Špecifické podmienky ochrany sú zadefinované vo vyhláškach jednotlivých území prostredníctvom zakázaných činností, ktoré by mohli mať negatívny vplyv na predmet ich ochrany, napr. vo vtáčich územiach vyhlásených na ochranu hniezdisk orla kráľovského platí špecifická podmienka obmedzenia hospodárskej činnosti v okolí hniezda v čase hniezdenia a vyvádzania mláďat.

Ochrana biotopov a druhov

Územia európskeho významu podľa smernice o biotopoch slúžia na udržanie alebo zlepšenie priaznivého stavu európskych významných typov biotopov a rastlinných a živočíšnych druhov vyskytujúcich sa v týchto územiach. Príslušné typy biotopov a druhov sú vymenované v prílohách I, II a IV smernice o biotopoch – podľa nich sa na Slovensku vyskytuje 66 európskych významných biotopov vrátane 23 tzv. prioritných a 50 rastlinných a 138 živočíšnych druhov európskeho významu.

Zoznam navrhovaných území európskeho významu vypracovala ŠOP SR v spolupráci s príslušnými vedeckými inštitúciami a mimovládnymi organizáciami. Zoznam obsahuje **382 území**, pričom sa dbalo na to, aby sa vytvorila reprezentatívna sústava biotopov, ktorá umožní účinnú a trvalú ochranu ohrozených biotopov a druhov. Celková rozloha území európskeho významu je 570 000 ha, čo predstavuje 11,7 % rozlohy Slovenska. Prekrytie navrhovaných území s existujúcimi chránenými územiami je 86%.

Zoznam bol schválený vládou SR 17. marca 2004 a odoslaný Európskej komisii do Bruselu.

Kým dôjde ku konečnému výberu území z národného zoznamu (do 3 rokov), platí v navrhovaných územiach štatút tzv. **predbežnej ochrany**. Jej účelom je zabezpečiť, aby sa stav navrhovaných území nezhoršil, kým bude definitívne rozhodnuté o ich zaradení/nezaradení do sústavy NATURA 2000. Preto môže tomu, že územia nie sú vyhlásené samostatnými vyhláškami, sú chránené a to s prísnejšími stupňami ochrany uvedenými v národnom zozname.

Spoločné princípy využívania území NATURA 2000

Pre každé chránené vtáčie územie a územie európskeho významu sa definujú špecifické ciele, ktoré vedú k zabezpečeniu priaznivého stavu prítomných vtáčích druhov a biotopov. Tieto ciele a rovnako aj opatrenia na ich naplnenie sú zakotvené v **programoch starostlivosti**.

Vyhlásenie chráneného vtáčieho územia alebo územia európskeho významu v žiadnom prípade nezmenená zastavenie alebo zákaz poľnohospodárskeho, lesného alebo iného využívania územia alebo jeho okolia. Aktívne obhospodarovanie je naopak častokrát predpokladom udržania prirodzenej hodnoty územia, napr. kosenie lúk a pasienkov, využívanie ornej pôdy niektorými druhmi. Základným princípom využívania územia je snaha pristupovať k využívaniu zdrojov citlivo s ohľadom na potreby prítomných rastlín a živočíchov.

V spolupráci s vlastníkmi a užívateľmi území sa stanovujú konkrétne opatrenia na poľnohospodárske, lesnícke, resp. iné využívanie jednotlivých území NATURA 2000, ktoré zohľadňuje požiadavky tvorcov územného spôsobu rozvoja tak, aby sa vylúčili ďalším možným ohrozeniam a aby bolo možné regenerovať už narušené územia. Tým by sa zároveň malo predísť vytlačeniu malých a ohrozených populácií vtáčnych druhov.

V chránených vtáčich územiach a územiach európskeho významu však nie sú dovolené činnosti, ktoré by mohli negatívne pôsobiť na predmetné biotopy alebo druhy. Preto všetky plánované činnosti (plány, programy, aktivity) v území, ktoré by mohli mať na stav územia potenciálne negatívny vplyv, podliehajú odbornému **posudzovaniu vplyvu na životné prostredie** (environmental impact assessment EIA, strategic environmental assessment SEA). Základným kritériom pre takéto posudzovanie je predmet ochrany územia.

Ak sa dá očakávať narušenie stavu územia s dopadom na predmet jeho vyhlásenia, možno činnosť uskutočniť len v prípade, ak to vyžadujú naliehavé príčiny verejného záujmu. Pre realizátora činnosti to v každom prípade znamená uskutočnenie kompenzačných opatrení.

Trvalo udržateľný rozvoj území NATURA 2000

Všeobecné zásady starostlivosti o biotopy

1. Podmočené a stanovinné biotopy (slaniská)

Nevyhnutnou podmienkou ich zachovania je udržanie alebo obnova vodného režimu (záplavové vody v jarnom období a letné vsypchanie), zachovanie chemického zloženia podzemných vôd, zamedzenie rozoraniu, odvodneniu, sekundárnemu zalesneniu, zavezeniu odpadom (domovým alebo stavebným), zastavaniu územia a absencii obhospodarovania.

Je dôležité zabezpečiť extenzívne spásanie hovädzím dobytkom, ovcami alebo hydinou (intenzívnejšie formy využívania nie sú žiaduce, pretože by výrazne poškodili vegetáciu a vzájomnom nadmerného hnojenia exkrementmi by došlo k prenikaniu nepôvodných druhov). Ak nie je možné zabezpečiť pastvu, treba ich asporí kosiť (raz za 2 roky).

Pri zaburinení slaniska sa odporúča ich vykosenie pred vysemenením nežiaducich druhov rastlín vrátane odstránenia biomasy a následné prepásanie územia.

Mnohé druhy slaných stepí vyžadujú povrchové narušenie hustejšieho porastu (trsov rastlín), ktoré sa zabezpečí zošlapom pri pastve, príp. iným spôsobom, napr. povrchovým pobránením klincovými bránami v niekoľkonočných intervaloch (nie veľmi často, aby nenastúpili nežiaduce druhy) alebo podobný efekt docielime aj sporadickým využívanou poľnou cestou.

2. Podmočené a vnútrozemské pieskové duny (piesky)

Je nevyhnutné zabrániť umelému zalesňovaniu pieskových dún, ich zastavaniu alebo zavezeniu odpadom (domovým alebo stavebným), ťažbe piesku a aktivitám zvyšujúcim množstvo živín v substráte (napr. hnojenie), ktoré by mali za následok expanzívny rozvoj niektorých druhov tráv v lokalite, napr. smilu krovískového (*Calamagrostis epigejos*).

Rovnako dôležitá je regulácia a odstraňovanie samonáletu drevín, najmä borovice a agátu, z pieskových dún a ich okolia, pretože ich prítomnosť obmedzuje výskyt typických druhov osídľujúcich tieto biotopy.

3. Sladkovodné biotopy (vodné biotopy)

Stojaté vody a močiare

Vyžadujú, aby sa zamedzilo znečisťovaniu vody zvyšovaním obsahu živín a rôznych chemických látok, nadmernému hnojeniu na susedných plochách, vypúšťaniu odpadových látok, pastve dobytka na plochách s močiarnou vegetáciou, umiestňovaniu poľných hnojísk v ich okolí, zavezeniu, príp. zasypaniu materiálom, odvodneniu okolitých pozemkov, nadmernému odberu vody pre závlahy a športovo-rekreačným aktivitám, ktoré môžu poškodiť vegetáciu, najmä porasty vodných rastlín. Nežiaduce aktivity, hlavne uprostred poľnohospodárskej krajiny, môžeme obmedziť oplotením drevenou žrdňovinou.

Na brehoch biotopov s otvorenou vodnou hladinou je potrebné regulovať zastúpenie niektorých vysokobylinných druhov, napr. trste obyčajnej (*Phragmites australis*), ktorým dvakrát ročne (ručne alebo ľahkou mechanizáciou) – prvýkrát pred tvorbou súvetia (koncom mája až začiatkom júna, najneskôr do konca júna) a druhýkrát v septembri, čím sa eliminuje jej ďalší rozvoj.

Treba kontrolovať šírenie nepôvodných inváznych druhov na okrajoch biotopov, napr. ježatca ľaločného (*Echinocystis lobata*), slnečnice hľuznatej (*Helianthus tuberosa*), zlatobyle obrovskej (*Solidago gigantea*), a tiež prenikanie a následné šírenie niektorých expanzívne sa správajúcich domácich druhov, napr. kotvice plávajúcej (*Trapa natans*), rožkatca potrúchlivého (*Ceratophyllum submersum*), dvojzubov (*Bidens sp.*), ktoré by mohli negatívne ovplyvniť diverzitu spoločenstiev.

Mŕtve ramená, znehodnotené počas regulácií vodných tokov a odvodňovaním poľnohospodárskych pozemkov, je možné revitalizovať. Napojením mŕtvych ramien na existujúci tok, úpravou vodného režimu (napr. simulované povodne), odstránením nánosov a prenosom (transferom) druhov z iných lokalít je možné takéto biotopy obnoviť.

Tečúce vody

Ich zachovanie si vyžaduje obnoviť optimálny vodný režim spomalením odtoku vody z územia (vytvorením meandrov), zamedzať napriamovaniu a prehlbovaniu tokov, zachovať a obnoviť chýbajúce brehové porasty pôvodných druhov drevín, odstraňovať nepôvodné a invázne druhy rastlín kombinačnou mechanickým a chemickým spôsobu a zamedziť znečisteniu vypúšťaním odpadov z kanalizácie a priesakov z okolitých poľnohospodárskych plôch.

Pre existenciu ponorených alebo na vode plávajúcich druhov rastlín treba udržať potrebnú hĺbku vody a nemeniť rýchlosť prúdenia toku.

Je nutné zabrániť likvidácii štrkových lavíc a kamenistých naplavenín s výskytom myrikovky nemeckej (*Myricaria germanica*).

4. Vresoviská **5. Tvrdolisté kroviny**

Vresoviská vyžadujú obhospodarovanie. Najvhodnejšou kombináciou je kosenie na jar (v máji) a následná extenzívna pastva, najmä oviec, pri ktorej sa redukuje nálet drevín a zabraňuje sa tým zarastaniu vresovísk. Približne každých 15 rokov, pred zostarnutím porastov, je vhodné ich v zime vypáliť (december až február) na zamrznutej pôde, čím sa odstráni surový humus a porasty vresu sa obnovia.

Alpínske vresoviská a kosodrevina nevyžadujú zvláštny manažment, ale je nevyhnutné zabrániť ich narušeniu nadmernou turistikou, zberom plodov čučoriedok, brusníc, prír. pľuzgieriky islandskej, a odstraňovaniu kosodreviny z pôvodných stanovíšť. Pri obnove znížených porastov kosodreviny je nevyhnutné používať výlučne sadbový materiál získaný z danej oblasti, ale nie je vhodné rozširovať ju na ikor iných typov biotopov, napr. alpínskych bučných porastov.

Teplomilné (xerotermné) kroviny sa v minulosti často odstraňovali, ale v súčasnosti zaznamenávame ich pribúdanie v dôsledku nedostatočného obhospodarovania lúk a pasienkov. Zapojené porasty krovín je potrebné priležitostne preriediť a prevetriť, odstrániť náletové dreviny vyššieho vzrastu, ktoré by mohli zatieniť ostatné druhy, a menej zapojené porasty občas prepásať
a vyhrabať z nich starinu. Výrubky krovín, ako aj odrastených drevín je najvhodnejšie robiť koncom augusta, aby výhony zmladzujúcich jedincov nestihli do zimných mesiacov zdrevnatieť a aby vymrzli.

Porasty borievky obyčajnej sú súčasťou extenzívne využívaných pasienkov oviec, prípadne kôz. Vyžadujú prepasenie aspoň raz za dva roky, aby sa zachoval "parkový" charakter týchto porastov. Potrebné je aj občasné odstránenie náletových drevín alebo prerieďnenie hustejšieho porastu borievok.

Udržiavanie rovnomerného zastúpenia krovinovej vegetácie v poľnohospodárskej krajine je dôležité z dôvodu eliminovania tendencií využívať takéto plochy na pestovanie energetických, rýchlo rastúcich nepôvodných druhov drevín, ako napr. topoľ kanadský, rôzne klony vŕb.

6. Prirodzená a poloprirodzené travinno-bylinné biotopy (lúky a pasienky)

Prirodzené travinno-bylinné porasty

Alpínske porasty nevyžadujú obhospodarovanie. Je však nevyhnutné zabrániť umelým výsadbám kosodreviny a nadmernému zošlapu porastov vplyvom nekontrolovanej turistiky v alpínskom stupni a nadmernej výstavbe lyžiarskych zariadení vo vysokohorskom prostredí.

V prípade pionierskych porastov na plytkých karbonátových alebo bázických pôdach, porastov na vápnitých pieskoch a dealpínskych travinno-bylinných porastov je potrebné zamedzať zarastaniu biotopov odstraňovaním náletu drevín. Zabráni sa tým zhoršeniu svetelných pomerov a zachovají sa podmienky na existenciu druhov viazbuších sa na tieto biotopy.

Poloprirodzené travinno-bylinné a krovinové porasty

Aby sa udržal súčasný rozsah a charakter týchto biotopov je nevyhnutné zabrániť umelej výsadbe drevín (napr. agátu a borovice v nižšej nadmorskej výške, kosodreviny na vysokohorských lúkach a pasienkoch), rozoraniu, ohňaniu ťažbovým priestorov, nevhodnému využívaniu, zastavaniu pozemkov, vo vysokohorskom prostredí aj výstavbe vlekov, ktorých využívanie a údržba poškodzuje vysokohorské a horské pôsobné porasty.

Nevyhnutná je extenzívna pastva oviec, kôz alebo dobytka. Pri intenzívnej pastve sú pasienky poškodzované zošlapom a nadmerným hnojením, ktoré spôsobujú ústup cenných druhov (napr. orchideí a nástup nežiaducich druhov.

Porasty zväzu *Bromion erecti* upredností kosenie (ručne) aspoň raz za dva roky pred pastvou. Dnes sa takto využíva len málo lokalít. Pastva môže negatívne ovplyvňovať prítomnosť niektorých vzácnych druhov, ak nie sú na ňu prispôsobené.

Na zarastajúcich porastoch je optimálne odstraňovať dreviny postupne, nie jednorazovo. Ak sa plochy dlhšie nevyužívali, treba odstrániť nahromadenú biomasu a spristupniť ich tak pre extenzívnu pastvu.

Vysokohorské a horské psicové porasty vyžadujú extenzívnu pastvu oviec alebo pravidelné kosenie raz za dva roky s občasným nepravidelným prerušením (napríklad každých päť rokov). Pri prípadnom kosárovaní treba dbať na pravidelné prekladanie košiarov a primeraný počet oviec, aby sa nerozšírili nepôvodné druhy.

Poloprirodzené vlhké vysokobylinné porasty

Je nevyhnutné zabrániť odvodneniu územia alebo jeho blízkeho okolia, vodohospodárskym úpravám tokov, zalesňovaniu, hnojeniu, rozoraniu a ukončeniu pravidelného obhospodarovania.

Bezkolencové lúky vyžadujú jarné zdĺhavý spojené s premokrením polôh, pravidelné kosenie aspoň raz za dva roky (najneskôr koncom). Zdĺhodobo jej nevyužívaných porastov treba na jeseň vyhrabať stariny. Pri premokrených bezkolenca, keď sa zníži jej druhová diverzita, je nevyhnutná každoročná kosba pred vytvorením kvetenstva (júl, august).

Vysokobylinným vlhkomilným spoločenstvám vyhovuje občasné vykosenie v intervale dvoch až troch rokov, ktorým sa zníži množstvo šírenia nežiaducich druhov a odstránia sa nahromadená biomasa v prízemnej vrstve. Absencia využívania by niemala trvať viac ako 5 až 7 rokov, pretože v takom prípade hrozí ich zarastanie drevinami alebo bylinami, napr. chrastnicou trsovinkovitou (*Phalaroides arundinacea*).

Aluviálne lúky zväzu *Cnidion venosi* patria k najprodukčnejším nivným lúkam, ktorým vyhovuje pravidelné kosenie dvakrát ročne, vždy až jeseň a následne koncom augusta alebo v septembri. Kombinácia jarného kosenia s jesenným prepásaním môže negatívne ovplyvniť ich druhové zloženie. Ich ohrozenosť narastá s absenciou jarných záplav, od ktorých sú existenčne závislé.

Pri hospodárení v lesných porastoch dbať o pritomnosť mŕtveho dreva, ktoré je významné z hľadiska vývoja niektorých rastlinných a živočíšnych druhov, ale aj celého lesného ekosystému. Jeho účasť v porastoch je možné docieliť ponechaním niekoľkých dutinových stromov z prirodzenej drevinovej skladby na dožitie a následne ponechať na mieste až do úplného rozpadu drevnej hmoty.

Výmladkové porasty (nízky les – vegetatívne pestovaný) je potrebné prebudovávať na porasty vysokého tvaru lesa.

Pri obhospodarovaní lesných porastov používať jemnejšie spôsoby hospodárenia. Nepoužívať ťažké, hlučné mechanizmy. Využívať ekologicky neškodné rozložiteľné materiály a chemické látky.

Finančné nástroje pre NATURA 2000

Trvalo udržateľné využívanie prírodného prostredia znamená zosúladenie kvality života ľudí s udržateľným využívaním prírodných zdrojov. Hospodárske či sociálne využívanie a ochrana prírody sa pritom nemajú vzájomne obmedzovať, ale spoločne pôsobiť pre blaho ľudí a životného prostredia. To možno vo väčšine území NATURA 2000 dosiahnuť **pokračovaním v doterajšom spôsobe ich využívania** alebo zavedením vopred predskúšaných úprav v hospodarení – v prípade, že sa od užívateľov požadujú určité činnosti v prospech ochrany prírody, ktoré sú nad rámec ich bežnej hospodárskej činnosti, majú nárok požadovať od štátu na realizáciu týchto činností **finančný príspevok**. V prípade, že sa určitým spôsobom ich aktivity obmedzujú v prospech ochrany prírody, majú užívatelia nárok na **náhradu za obmedzenie bežného obhospodarovania**.

Financovanie realizácie hospodárskych či sociálnych opatrení, ktoré podporujú alebo prispievajú k trvalo udržateľnému využívaniu území NATURA 2000 je vo veľkej miere možné z fondov a iniciatív Európskeho spoločenstva pre regionálny rozvoj a rozvoj vidieka.

Na posilnenie verejnoprospešných funkcií lesov, zachovanie alebo zlepšenie ich ekologickej stability, zvýšenie ich ekonomickej, ekologickej a sociálnej hodnoty alebo obnovenie ich produkčného potenciálu je možné čerpať finance zo **Sektorového operačného programu – Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka** alebo z **Plánu rozvoja vidieka**, z opatrení pre lesné hospodárstvo.

Z pohľadu poľnohospodárskej činnosti sú pre ochranu a starostlivosť o územia NATURA 2000 najdôležitejšie tradičné spôsoby extenzívneho obhospodarovania. Napríklad zachovanie prírodných lúk a pasienkov si vyžaduje zosúladenie požiadaviek ich ochrany s ich najvhodnejším hospodárskym využitím, resp. ekonomický výhodným spôsobom obhospodarovania. Na takéto účely slúžia najmä opatrenia agro-environmentálnych schém. Finančné zdroje je však možné získať aj na zlepšenie prevádzky podnikov (napr. výstavbu nových chovných staníc), pokiaľ možno očakávať, že nebudú ohrozené ciele ochrany daného územia. Relevantnými programami sú aj v tomto prípade dokumenty **SOP – Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka** a **Plán rozvoja vidieka**, opatrenia pre znevýhodnené oblasti, agro-environmentálna podpora, podpora na splnenie noriem spoločenstva, zalesňovanie poľnohospodárskej pôdy a pod.

Aktivity týkajúce a rybníkárov by mali rešpektovať požiadavky ochrany vodných biotopov, ktorá vyplýva nielen z legislatívy ochrany prírody. V prípade, že sa zosúladí ochrospodarovanie alebo budovanie rybochovných lokalít s využívaním vodných plôch, ktoré prísznou ovplyvňujú tvorbu krajiny a životné prostredie, je možné využiť **SOP – Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka**, opatrenie "Rybné hospodárstvo".

Pre obce a samosprávy je jedným z najzaujímavejších zdrojov **SOP – Priemysel a služby** s prioritou **rozvoja cestovného ruchu**. Obyvatelia obcí majú možnosť využiť jeho finančné zdroje na podporu budovania a rekonštrukcie infraštruktúry cestovného ruchu, ako aj budovanie a údržbu turistických chodníkov, cyklotrás, kultúrnych trás, oddychových priestorov a pod. Územnemie turistického využívania územia v spolupráci s ochranou prírody môže tiež výrazne pomôcť nadmerne zaťaženým územiam alebo naopak sprogagovať prírodné hodnoty iných lokalít.

V prípade, že sa chránené územia a územia sústavy NATURA 2000 nachádzajú v prihraničných oblastiach s Poľskom, Českou republikou, Maďarskom, Ukrajinou alebo Rakúskom, vhodným finančným nástrojom na ich ochranu a manažment je komunitná iniciatíva **INTERREG**. V rámci nej je možné financovať nielen podporu rozvoja regiónu, prírodného a kultúrneho dedičstva, ale aj rozvoj cestovného ruchu v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja. Konečnými príjimateľmi sú regionálne a miestne samosprávy, inštitúcie